

עינים מאירות
על התורה והמועדים

גיליון נ"ד
פרשת חיי שרה
תשפ"ז

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
(פר' חיי שרה
תשפ"ג – ביהמ"ד
באר ישראל)

לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה

כִּי יָנֻטּוּ צִלְלֵי עֶרֶב ◆ יצחק תיקן תפילת מנחה ◆ סוד עשרה גמלים

יצחק תיקן תפילת מנחה

לעולם יהא אדם זהיר בתפילת המנחה. זמן המנחה זמן מיוחד וגדול הוא, עת רצון לפני ה', אך גם זמן התעוררות הדינים. לכן צריך כל אדם לשנס מתניו ולאזור חלציו ולהתאמץ בכל כוחו בתפילה זו, ובזה יזכה לתקן תיקונים גדולים, ותתקבל תפילתו לרצון במילוי בקשותיו, בזכות יצחק אבינו בעל התפילה ומתקנה.

בפרשתנו פרשת חיי שרה, מתוארת באריכות פרשת שליחותו של אליעזר עבד אברהם לקחת אשה ליצחק אבינו. לקראת סיום השליחות, כאשר בא אליעזר יחד עם רבקה ונערותיה לארץ כנען, פגשו בדרכם את יצחק אבינו, שיצא לשוח בשדה, ככתוב (בראשית כד סב-סג): 'וְיִצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב: וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עֶרֶב' וגו'.

ואמרו חז"ל (ברכות כו:), כי אל השדה יצא יצחק אבינו כדי להתפלל, ובאותה שעה תיקן תפילת מנחה.

לך ה' עת רצון

לשון נוראה כתב **הרשב"א** בתשובה (שו"ת הרשב"א ח"ה סי' א), כי זמן תפילת המנחה הוא עת רצון בימים, כמו שיש עתות רצון בשנה – עשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים. ובזה ביאר מה שאמרו חז"ל (ברכות ו:) "לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה". וכוונתם למעשה הידוע באליהו בהר הכרמל (מלכים א יח לו-לח), שעמד אל מול נביאי הבעל והתחנן לפני ה' 'ענני ה' ענני', שיתקדש שמו יתברך על ידו, ובעלות המנחה נענה וירדה אש מן השמים ואכלה את קרבנו.

הקושי בתפילת המנחה שזמנה באמצע היום

אמנם, כפי גודל מעלת שעה זו, כך גדול בה הקושי יותר משאר התפילות, כי זה לעומת זה עשה האלקים, וכפי הקושי – כך השכר. כך כותב **הטור** בהלכות תפילת המנחה (או"ח סי' רלב) בביאור טעם הזהירות הנדרשת בתפילה זו דווקא: "והטעם, מפני שתפלת השחר זמנה ידוע, בבקר בקומו ממטתו יתפלל מיד קודם שיהא טרוד בעסקיו, וכן של ערב בלילה זמנה ידוע, בבואו לביתו, והוא פנוי מעסקיו, אבל של מנחה שהיא באמצע היום בעוד שהוא טרוד בעסקיו צריך לשום אותה אל לבו ולפנות מכל עסקיו ולהתפלל אותה. ואם עשה כן שכרו הרבה מאד".

זמן הביניים

אולם אנו נראה כאן במאמר זה בס"ד, כי הקושי בתפילת המנחה אינו נובע רק מן הזמן הדחוק או מן העסקים הטורדים, אלא בעמקות הדברים ובפנימיותם זמן זה שבו נוטים צללי ערב יש בו קושי ודינים מתוחים, אשר הם אלו הגורמים גם לקושי החיצוני.

הנה, שחרית – זמן מוגדר וברור הוא בתחילת היום, וגם ערבית זמנה מוגדר – לאחר היום בתחילת הלילה. אמנם האמצע מורכב ומסובך הוא בכל מקום; הבוקר והערב סמל הם ללבן והשחור, היום המאיר לישראל והגלות הקשה והחשוכה כלילה. ועל כן, דווקא יעקב אבינו אשר מיטתו שלימה וכולו נקי – הוא היכול לעמוד כנגד חשכת הגלות.

אמנם מצב הביניים אשר אינו שחור ואינו לבן – הוא הקשה ביותר. אך דווקא זמן זה, הוא הנקרא 'עת רצון'. כי למרות שיצחק אבינו שורשו במידת הדין והגבורה, אך אדרבה, משום כך זהו זמן המתקת הדינים, ואפשר לפעול בו ישועות.

משום כך חייב אדם לדעת כי אין עצה ואין תבונה נגד ה', ועליו להחזיק בתפילת המנחה ללא הרף – נצרה כי היא חייך.

תפילת מנחה – כנגד 'זכרונות'

ואכן, **הרה"ק המגיד מטריסק זיע"א בעל 'מגן אברהם'**, סיפר כי שמע מאביו הגדול **הרה"ק רבי מרדכי מטשערנוביל זיע"א** שאמר בשם **רבינו הבעל שם טוב זיע"א**, שאדם מישראל הטרוד בעסקיו, ושרוי כל היום בשוק, עלול הוא לשכוח מ'שויתי ה' לנגדי תמיד'. אמנם כאשר מגיע זמן מנחה, אזי נזכר הוא כי יש בורא לעולם, ועומד להתפלל. וזו היא מידתו של יצחק אבינו, כי בסדר מלכויות זכרונות ושופרות, זכרונות כנגד יצחק.

ואכן מכוונים הדברים, כי בתפילת שחרית ממליך האדם את ה' עליו, כנגד מלכויות, ובתפילת ערבית אין צריך לעורר עצמו לזכור, שכן היא כנגד שופרות המעוררים את לב האדם בתפילה שתיקן יעקב אבינו להאיר את חשכת הלילה. אמנם מנחה שכנגד זכרונות צריך האדם לעורר עצמו. אך אותה האנחה שנאנח בשעה שנזכר במציאות ה' בעולם, היא הבוקעת שערי רקיע.

ביאור שם תפילת 'מנחה'

אמנם שומה עלינו להעמיק יותר, ולהבין את שגב מעלת תפילת המנחה. ראשית יש להבין על שום מה נקראה המנחה בשם זה. שחרית – בשחר היא, וערבית זמנה בערב, ואלו הם היום והלילה. אולם מהו ביאור השם 'מנחה' לתפילת בין הערביים? ומדוע לא נקראה בשם 'צהריים' על שם זמנה?

בביאור הדבר כתב **רבינו חיים אחי המהר"ל** ב**'ספר החיים'** (ספר סליחה ומחילה פ"ח), כי תפילת מנחה תיקן כאמור יצחק אבינו, שהיה עולה תמימה. והנה עם קרבן עולה מן הבהמה יש להקריב מנחת סולת ונסכים. ומכיון שיצחק עצמו היה הקרבן, ראה כי עולתו חסרה מנחה, ועל כן עמד ותיקן תפילה זו במקום המנחה. ממילא נקראה תפילתו בשם 'מנחה'.

מנחה – מתנה ונדבה לה'

אמנם בספה"ק **'קדושת לוי'** (פרשת חיי שרה ד"ה או יאמר ויצא יצחק) **להרה"ק מברדיטשוב זיע"א** ביאר כי 'מנחה' היא מלשון מתנה ודורון, וכתב שני פירושים בזה, וז"ל: "ולכאורה קשה, למה נקרא תפילת 'מנחה'. בשלמא תפילת 'שחרית' הוא בעת שמאיר השחר, ותפילת 'הערב' מפני שהוא בערב, אבל תפילת מנחה למה נקראת כך. והתוספות יום טוב (ברכות פ"ד מ"א) הרגיש בקושיא זו, ומתרץ שמפני כך נקראת תפילת מנחה, שהוא מנוחת השמש וכו'.

ולי נראה כך, שבשביל זה נקרא בלשון 'מנחה', דהנה תפילת השחרית צריך אדם להתפלל על זה שהחזיר לו הנשמה, ואומר 'אמת ויציב', וגם עשה לו השם יתברך כמה טובות, דהיינו השמש המאיר, ועוד כמה דברים. ותפילת ערבית גם כן מחויבים אנו להתפלל על מה שאנו נותנים להשם יתברך נשמה בפקדון, ומאמינים שהבורא ברוך הוא הנאמן בפקדונו בודאי יחזיר לנו כרצונו, ולכך אנחנו מתפללים 'אמת ואמונה'. אבל תפלת מנחה אין אנו מחויבים להתפלל, רק שאנו מנדבים אותו, ולכך נקרא לשון 'מנחה', שהוא לשון נדבה.

או יאמר, שמפני כך נקרא בלשון 'מנחה', דהנה אברהם הוא חסד, ויצחק גבורה, ויעקב רחמים. והנה אם אנו עובדים את הבורא ועושים ככל אשר צונו, הקדוש ברוך הוא נותן לנו חסדים ורחמים, ואנחנו רואים שאף על פי שאין אנו שוים לפי הטובות שעושה הקדוש ברוך הוא עמנו, אף על פי כן נותן לנו כל הטובות בכל עת ורגע, וזהו מתנה גדולה, לכך אנו מתפללים תפלת 'מנחה', שהוא לשון מתנה.

וזהו שאמר הכתוב 'ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב וישא עיניו וירא והנה גמלים באים', היינו כשאדם מתפלל תפילת מנחה על הטובות שעשה השם יתברך, 'והנה גמלים באים', בוודאי הקדוש ברוך הוא גומל חסדים טובים לישראל וברכות על ישראל. אמן".

העולה מן הדברים, כי על ידי תפילת מנחה שמנדב האדם משלו, זוכה לגמול טוב מן השמים ומקבל מתנות גדולות וחסדים טובים.

תפילת מנחה פותחת את באר השפע

כדברים האלה נוכל למצוא גם בדברי ה**זוהר הקדוש** (זוהר חדש פרשת חקת פג.), על הפסוק האמור בשירת הבאר (במדבר כא יח) 'בְּאֵר חָפָרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בְּמְחֹקֵק בְּמִשְׁעֲנֹתָם וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה', שם דימו רבותינו ז"ל את תפילת מנחה לבאר שממנה נובע השפע לכל הבריאה, ותמצית הדברים, כי הבאר

נקראת 'מנחה', ועליה רמז יעקב אבינו ע"ה כאשר אמר לשבטים הקדושים להוריד מנחה למצרים, והיא התורה שבעל פה הנקראת באר, שיש בה ששה סדרים, הנרמזים בלשון הפסוק על הבאר. גם הספירות הקדושות נרמזות באותה באר, וכן אבותינו הקדושים, וכל זה שייך לתפילת מנחה, שנתקנה בעת שיצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב.

בכל עבודה בשדה

הנה כאן דברים נפלאים במעלת תפילת המנחה. אכן באמת יש להבין, מה לתפילת מנחה ולשדה, ומדוע נתקנה דווקא שם?

ובפשטות ניתן היה להבין לפי מה שנתבאר למעלה כי עיקר הנסיון בתפילה זו הוא מחמת שבשעת התפילה עדיין נמצא האדם בעבודתו בשדה וכדומה, ואינו יושב בביתו, וכאן הוא תוקף הנסיון לעמוד ממלאכתו ולהתפלל. על כן יצא יצחק אבינו לשוח בשדה, ובזה נתן כח לבניו אחריו להתהלך בתומו ולהגביר בקרבם מידת היראה בתוך מהלך החיים. וזו היא בחינת פחד יצחק, כעין עקידת הרצון בכל יום ויום, באש בוערת ביראת שמים, ובזה מורה האדם היכן פנימיותו מצויה, גם בשעה שגופו עסוק בעמל כפיים.

היכן התפלל יצחק אבינו?

אמנם בעומק הדבר נמצא בזה לרבותינו ז"ל מאמר נפלא. איתא בגמרא (ברכות לד:): "אמר רב כהנא, חציף עלי מאן דמצלי בבקתא". כלומר, שהמתפלל בבקעה שהיא מקום פתוח, יש בזה משום חוצפה ועזות, כי במקום סגור בקירות שהוא מקום צניעות, חלה עליו אימת מלך, ולבו נשבר (רש"י).

והקשו שם ב**תוספות** (ברכות לד: ד"ה חציף) מן הפסוק האמור, 'ויצא יצחק לשוח בשדה', וכיצד זה לא חשש לדברים אלו?

ותירצו שם, כי אין כוונת הכתוב לשדה ממש, אלא להר המוריה שנקרא שדה, וכפי שפירש הט"ז (או"ח סי' צ ס"ק ד"ה במקום צניעות), היה זה מקום שאינו פרוץ. ומקור הדברים ב**מסכת פסחים** (פח.) שם אמרו כי הר הבית שבו שוכן בית המקדש, הוא שנקרא 'שדה' בפי יצחק אבינו.

נמצא לפי פירוש זה בדברי התוספות, כי יצחק התפלל במקום שאינו פרוץ, ולא בשדה ממש, ורק נקרא המקום שדה.

שדה מערת המכפלה

אמנם ב**זוהר הקדוש** (ח"ב לט:) מבואר מהלך אחר בזה. כי באמת היה השדה - שדה ממש, אלא שמצא בו יצחק מעלות עליונות, ומשום כך התפלל שם. שכן היה זה השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת, הוא מערת שדה המכפלה. ואילו אברהם אבינו רגיל היה זה מכבר להתפלל בהר המוריה.

נמצא לפי דברי הזוהר הקדוש, כי תפילתו של יצחק אבינו היתה בשדה שבו נמצאת מערת המכפלה, ולא בהר המוריה - שהוא המקום המיוחד לתפילתו של אברהם אבינו דווקא, ולא לתפילת יצחק.

שלושת השמות כנגד שלושת המקדשים

אך הנה, על דברי הגמרא שהביאו התוספות, כי אברהם קראו לבית המקדש 'הר', יצחק 'שדה' ויעקב 'בית', כתב **המהר"ל** בספרו **'דרך חיים'** על **מסכת אבות** (פ"ה מ"ד) וז"ל: "ובית המקדש הראשון היה בזכות אברהם, בית שני בזכות יצחק, בית שלשי בזכות יעקב, וזהו אמרם בפסחים (פח.) 'לא כאברהם שקראו הר' [וכו']', ורצה לומר אברהם קראו הר שמורה על חורבן, כי מקדש ראשון עתיד ליחרב, וכן יצחק קראו שדה מורה על חורבן, ויעקב קראו בית מורה על ישוב תמיד, והוא מקדש השלישי".

מבואר בדברי המהר"ל כי כל אחד מן האבות קרא בשם לאחד מבתי המקדש, לפי מה שיהא עמו בסופו.

בהר - ה' יראה

אמנם בספה"ק **'נועם אלימלך'** (פרשת וישלח) נמצא מהלך אחר בדבר זה. תחילה הביא שם את דברי הגמרא ב**מסכת סוכה** (נב.), "לעתיד לבא מביאו הקדוש ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים. צדיקים נדמה להם כהר גבוה, ורשעים נדמה להם כחוט השערה". ויש להבין מפני מה נראה להם כך ולהם כך, ועוד כי אדרבה איפכא מסתברא, שהרי הצדיקים גברו על יצרם תמיד והיה חלוש לפניהם כחוט השערה, ואילו הרשעים שיצרם גובר עליהם הרי הוא דומה לפניהם כהר שאינם יכולים לעוברו.

על כך הביא רבינו את דברי הגמרא בפסחים הנ"ל, שכל אחד מן האבות הקדושים קרא לבית המקדש בשם אחר, ועל דרך דברי המהר"ל שכל אחד ראה במקום את אחד מבתי המקדש, אלא שבזה מפרש רבינו כי אברהם קראו לבית המקדש 'הר' למעליותא [ובזה הוא שלא כדברי המהר"ל], כי בזמן בית ראשון היו ישראל עובדים את ה' בדביקות וזכו להשראת השכינה בקרבם, כמו שאמרו חז"ל (יומא ט:) "טובה צפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים". ו'הר' רומז לעולמות העליונים, שאין בהם תפיסה אלא בדביקות ובמחשבה, וזהו שאמר אברהם אבינו 'בהר ה' יראה', שיוכלו הצדיקים לתקן את הכל בכח הראייה הרומז אל המחשבה, בראיית עיני השכל ובדביקות. וזהו שאמר הכתוב (תהלים קכא א) 'אשא עיני אל ההרים' - לעולמות העליונים הקרויים 'הר', 'מאין יבא עזרי' - מעולם המחשבה הנקרא 'אין', יבא עזרי. ולעומת זאת נאמר (עובדיה א כא) 'ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו'. דאת זה לעומת זה עשה אלקים, ובמדרגת הר ציון ישפוט את הר עשו.

יצחק אבינו תיקן את ה'שדה' עבור יעקב ובניו

כל זה בבית המקדש הראשון שבו היו ישראל במעלה גדולה. אולם בבית המקדש השני ירדו ממדרגתם זו,

זמן המנחה זמן מיוחד וגדול הוא, עת רצון לפני ה', אך גם זמן התעוררות הדינים. לכן צריך כל אדם לשנס מתניו ולאזור חלציו ולהתאמץ בכל כוחו בתפילה זו, ובזה יזכה לתקן תיקונים גדולים

וקראו יצחק לבית המקדש 'שדה', שכבר אינו במעלת הר שבדביקות המחשבה, אלא בבחינת דיבור. ומשום שנכשלו ישראל בשנאת חינם, פתחו בזה פתח לעשו הרשע שתהיה לו אחיזה בשדה בית המקדש, על דרך (בראשית כה כז) 'וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה'.

וזה שהיה עשו איש שעיר, הוא רמז שכחו היה על ידי שנאת חנם, כמו שמצינו (בבא בתרא טז.) שאמר איוב לפני הקדוש ברוך הוא, "שמא נתחלף לך בין איוב לאויב?", והשיב לו הקדוש ברוך הוא: "הרבה נימין [שערות] בראתי באדם, וכל נימא ונימא בראתי לה גומא בפני עצמה, שלא יהו שתים יונקות מגומא אחת, שאלמלי שתים יונקות מגומא אחת - מחשיכות מאור עיניו של אדם. בין גומא לגומא לא נתחלף לי, בין איוב לאויב נתחלף ליי?". וזהו רמז השיער לשנאת חנם, כי שנאה היא פירוד, כמו השערות הנפרדות כל אחת בגומא לעצמה.

ובכדי לשבר את כוחו של עשו בשנאת חינם, יצא יצחק אבינו לשוח בשדה ולהתפלל, לעסוק בכח הדיבור ולרומם את מדרגת בית המקדש השני שנקרא 'שדה', ולהציל את ישראל מתוצאות השנאה. ועל כן אמר יצחק על יעקב בנו (בראשית כז כז) 'ראה ריח בני כריח שדה', כי ביקש לתקן שגם בגלות המרה אם יהיה צדיק כזה שיעבוד בדביקות יהיה כח בידו לתקן את השדה על ידי הראייה, דהיינו הדביקות.

אמנם יעקב אבינו ראה כבר את עולם התיקון בבית המקדש השלישי וקראו 'בית', והוא שיכל לשלוח 'מנחה' לעשו אחיו - היא תפילת מנחה ששולחים ישראל לקדוש ברוך הוא כדי להתגבר על כוחו של עשו, ובה נענה אליהו הנביא, ועל ידה השיג יעקב את מעלתו על ידי שתיקן יצחק אביו תפילה זו בעבורו.

אלו הם דברי **רבינו הרה"ק רבי אלימלך מליז'ענסק זיע"א**, ועוד הרחיב בהם הרבה בביאור הפרשה שם.

והנה אחת מן הנקודות העולות מדברי קדשו, היא שזמן המנחה אינו שייך רק ליצחק אבינו, אלא גם יעקב אבינו זכה מכח יצחק אביו לתקן תיקוני מנחה. ונראה לדמות לזה מה שמצינו בדברי רבותינו המקובלים בדבר סעודות שבת קודש, ואמרו כמה סדרים וחלוקות בזה, והסדר המקובל הוא כי סדר הסעודות לפי סדר האבות, שסעודה ראשונה בליל שבת היא סעודת אברהם אבינו, ולאחריה באה תפילת שחרית שתיקן אברהם. וסעודה שניה בבוקר - כנגד יצחק אבינו, אשר לאחריה באה תפילת מנחה שתיקן הוא. ואילו סעודה שלישית בשעת רעוא דרעוין בשבת לעת ערב, היא כנגד יעקב אבינו. הנה מבואר גם כאן, כי את זמן המנחה הכין יצחק עבור בנו יעקב, יעקב ובניו ינוחו בו.

מהו העיקר - השדה או המערה?

הנה כי כן, בכל הדברים הללו נתבארו לנו שני מהלכים בדבר השדה שאליו הלך יצחק אבינו לתקן תפילת מנחה; בדברי התוספות מבואר כי שדה זה הוא הר המוריה, בית המקדש הנקרא שדה וכפי כל מה שנתבאר בעומק ענין זה. אולם בזוהר הקדוש ראינו כי שדה זה הוא שדה המכפלה עם המערה אשר בו.

אך נראה לומר כי בעומק פנימיות הדבר אין שום סתירה בין שני המהלכים.

כי הנה, בענין קניית מערת המכפלה, כתב **רבינו החתם סופר זיע"א** (חתם סופר על התורה כאן) דקדוק נפלא. הנה כאשר מבקש אברהם אבינו לקנות את השדה מעפרון ואת המערה אשר בו, הלשון היא (בראשית כג ט) 'וְיִתֶּן לִי אֶת מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לוֹ אֲשֶׁר בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ', השדה הוא העיקר, והמערה היא בקצה השדה ונקראת על שם השדה. אולם כאשר הושלם הקנין וזכה אברהם במקח, נאמר (שם יז-יח) 'וַיָּקָם שְׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בַּמַּכְפֵּלָה' וגו' 'לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לְעֵינֵי בְּנֵי חֵת'.

מבואר כאן כי כל אחד מהם ראה את השדה והמערה באופן מסויים ושונה מחבירו. אצל אברהם אבינו מערת המכפלה היתה העיקר, כי ראה בה כל מה שאמרו חז"ל שהיא כפולה בזוגות, בית ועלייה על גביו, או שני בתים זה לפנים מזה (ראה עירובין נג.), והבין את המשמעות הפנימית שבענין, ואילו השדה היה רק המקום אשר בו נמצאת המערה, ועל כן השדה נסמך למערה וטפל לה, ועיקרו משום המערה אשר בו. ואילו עפרון לא הבין מאומה מכל אלה, וראה כאן בעיקר שדה, אלא שבקצהו יש מערה, ועל כן התייחס בעיקר אל השדה.

עוד מוסיף החתם סופר ומביא את דברי הגמרא האמורים כי בית המקדש נקרא 'הר' 'שדה' ו'בית', ופירש כפי שהבאנו למעלה שכל אחד מן האבות קרא שם לאחד מבתי המקדש, אם כן בית ראשון נקרא הר, ובית שני נקרא שדה, והבית השלישי נקרא בית. והנה אם נכפיל תיבת 'שדה' פעמיים, תעלה הגימטריא כחשבון תיבת 'חֵירֶת' (618), וזהו 'שדה המכפלה' - כאשר יוכפל ה'שדה' יזכו ישראל ל'חירות' בבית השלישי.

נמצא אם כן, כי מעתה דברי התוספות ודברי הזוהר הקדוש עולים בקנה אחד, כי מערת שדה המכפלה היא הדרך המביאה לבנין הבית השלישי.

רמזי תפילת מנחה בשמות בתי המקדש

ואם לחישובי גימטריאות ומכפלות באנו, נביא עוד כמה רמזים נפלאים בענינינו. הנה תיבת 'הר' עם התיבה עצמה (206) עולה בגימטריא כחשבון פעמיים 'מנחה' (103 X 2), ותיבת 'שדה' (309) עולה כחשבון שלוש פעמים 'מנחה', ותיבת 'בית' (412) עולה כחשבון ארבע פעמים מנחה. ועצם ענין כפל ארבעה, רומז לארבעה קירות הבית, והוא סוגר מארבע רוחות כבית המוקף מכל רוחותיו והוא צנוע ומעלי.

והנה, עוד נרמז בתיבת 'מנחה' גם אותיות 'מחנה'.

ובספר **'קדושת נפתלי'** ל**הגה"ק ממעליץ זיע"א** כתב, כי 'הר' בגימטריא פעמיים 'מחנה', ו'שדה' שלוש פעמים 'מחנה', ורק 'בית' יש בו רמז לארבעה מחנות ישראל, שהיו מקיפים אותם מארבע רוחות כדי שלא תשלוט

בהם עין הרע. ועל זה רמז הכתוב באומרו (תהלים קכז א) 'אִם ה' לֹא יִבְנֶה בַּיִת שָׁוְא עָמְלוּ בוֹנָיו בּוֹ', בית ה' כלול מארבעה מחנות ישראל, והוא שנבנה על ידי יעקב אבינו שקראו לבית המקדש 'בית'.

על זה רמז יעקב אבינו באומרו (בראשית לב ט) 'אִם יָבוֹא עֵשָׂו אֶל הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לְפְלֵיטָה'. וארבע פעמים 'מחנה' הנרמזים ב'בית' אלו הם ארבעה מחנות ישראל לדגליהם.

שלושת המקומות שנקנו בכסף

ואם נתבונן עוד נראה, כי בפרשת וישלח לאחר שבנה יעקב אבינו בית, הלך וקנה את חלקת השדה בעיר שכם. וכתב **רבינו בחיי** (בראשית כג כ) וז"ל: "מצינו שלשה מקומות שהיו מעולים מכל שאר המקומות, אשר באו לידם על ידי קניית כסף, ואלו הן, חברון, והר גריזים והר עיבל, והר המוריה. חברון, הוא שכתוב כאן 'לאברהם למקנה', וכתיב 'השדה אשר קנה אברהם' וגו'. הר גריזים והר עיבל, ששם כרתנו ברית וקבלנו עלינו התורה באלה, וכתיב עליו (בראשית לג יט) 'ויקן את חלקת השדה'. הר המוריה, הוא שכתוב (שמואל ב' כד כד) 'ויקן דוד את הגרן'".

וכתב בזה **החתם סופר** (תורת משה פרשת חיי שרה), כי שלושה מקומות אלו שבארץ ישראל רומזים לתורה ועבודה וגמילות חסדים. כי בהר גריזים והר עיבל נכרתה ברית על קיום התורה באלה ובשבועה, ושם נעשו ישראל ערבים זה לזה. בית המקדש הוא מקום העבודה. ומערת המכפלה היא מקום קבורה - קיום גמילות חסד של אמת עם הנפטרים.

אלו שלושת עמודי העולם, כמו ששנינו ב**מסכת אבות** (פ"א מ"ב): "שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה, הוא היה אומר, על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים".

ובאמת קנין התורה בשכם היה עוד קודם מעמד הברכה והקללה, שהרי מי קנה את חלקת השדה בשכם? יעקב אבינו עמוד התורה.

על כל פנים, כאן נתבאר קשר נוסף בין שדה המכפלה לשדה המקדש, ששניהם נקנו בכסף מלא ונקראו 'שדה' על ידי יצחק אבינו, ובזה מתחבר פירוש התוספות יחד עם פירוש הזוהר הקדוש, והכל עולה בקנה אחד.

מעלת התפילה בשדה

והנה, לפי כל מה שנתבאר עד עתה, נראה כי 'שדה' הוא הסמל ל'חוץ', ותפילת יצחק בשדה היתה על שום שעובדי השדות מתפללים שם תפילת מנחה, ואמנם יש להם לחזר אחר מקום מוקף מחיצות, כי חצוף הוא המתפלל בבקעה - בשדה פתוח ופרוץ. והרושם המתקבל הוא כי תפילת מנחה תפילת השדה היא, שיש לעצור את מהלך החיים בעבורה, ואין זה אלא נסיון וחיסרון וקושי שיש להתגבר עליו ולהתפלל כראוי על אף שנמצאים בשדה, שאינו המקום הראוי.

אולם מאידך נראה כי השדה אינו רק חיסרון, אלא מעלה גדולה טמונה בו, ולא לחינם נקרא בית המקדש 'שדה', ונקנתה מערת המכפלה יחד עם השדה הסמוך לה.

ומכיון שכך, נראה כי יש להפוך את כל מהלך המחשבה הרגיל והפשוט בזה. כי למראית עין באופן שטחי נראה כי המבוקש מן האדם הוא שגם בתוך החומר יתן מקום לרוח, וגם בזמן שעוסק לפרנסתו עליו לקדש עצמו ולמצוא זמן לתפילה.

אך באמת עומק הדבר הוא, כי דווקא כאן בשעה זו יוכל האדם לזכות למעלות רמות ונישאות שלא יוכל לבוא עדיהן בשתי התפילות האחרות. כי הנה הלא את תפילת המנחה תיקן יצחק אבינו, אחד משלושת האבות, שהם הם המרכבה, ומחשבתם היתה תפוסה בדביקות בקודשא בריך הוא בכל רגע ורגע. והוא בוודאי לא היה צריך לעצור את מהלך יומו כדי להתפלל, אלא היתה תפילתו חלק מעבודתו בקודש של כל שעות היום. ואם בכל זאת נצרך יצחק לילך ולשוח בשדה ולתקן תפילת מנחה שם, אין זה אלא כי דווקא בשדה יכל לבוא לתכלית התיקון הנרצה בתפילה זו.

בוחו של יצחק להפך את הרע לטובה

ואכן כתב בספה"ק **'שפתי צדיק'**, כי ביציאת יצחק אבינו לשוח בשדה לפנות ערב, יצא לתקן בני אדם אשר מקומם בשדה, ובחינתם בחינת 'ערב' ודין, ויש לקרבם תחת כנפי השכינה. והביא שם משם **זקנו בעל החידושי הרי"ם זיע"א**, לפרש שם 'יצחק', שהוא מלשון 'צחוק', וקשה הרי לשון 'צחוק' נדרשת גם על עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים (ראה תוספתא סוטה פ"ו ה"ו; בראשית רבה נג יא), ואיך נקרא יצחק על שם הצחוק?

אלא, מבואר מזה כי גדול היה כוחו של יצחק אבינו להפך הכל לטובה, ולתקן את כל עניני השחוק להביאם אל הקדושה. ומשום כך היה בכוחו לתקן גם את אנשי השדה ולתקן להם תפילה לרוממם ולקדשם.

תחילת תקנת מנחה - על ידי אדם הראשון!

חידוש נפלא בענין תקנת תפילת מנחה בידי יצחק אבינו, נמצא בדברי **הרמ"ע מפאנו זיע"א** (יונת אלם פרק צה). הנה ידוע כי שני זמנים נתקנו לתפילת מנחה; מנחה גדולה ומנחה קטנה. [ונהגו בקהילות החסידים להתפלל מנחה קטנה]. ועל כך כתב הרמ"ע, כי אמנם יצחק תיקן תפילת מנחה, אך לא היה הראשון לתקן תפילה זו. אלא אדם הראשון ביום שנברא עמד והודה לה' יתברך והתפלל מנחה גדולה, אלא שלאחר מכן בשעה עשירית בזמן מנחה קטנה נכשל וחטא בעץ הדעת (ראה סנהדרין לח:), ואז עמד והתפלל גם מנחה קטנה, אחר שנתמעט אור העולם.

משום כך, כאשר בא יצחק אבינו וביקש לתקן את תפילת המנחה ולתקן בזה את אשר פגם אדם הראשון בתפילה זו, נעמד כנגדו השטן לשטנו ולהפריעו

הבאר נקראת 'מנחה', ועליה רמז יעקב אבינו ע"ה כאשר אמר לשבטים הקדושים להוריד מנחה למצרים, והיא התורה שבעל פה הנקראת באר, שיש בה ששה סדרים, הנרמזים בלשון הפסוק על הבאר

במעשיו. וזהו שנאמר שם (בראשית כד סג) 'וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים בָּאִים'. כי הנה המשילו חז"ל (בראשית רבה יט א) את הנחש הקדמוני לגמל, והטעם משום שיש לו סימן טהרה אחד, ובזה הוא מטעה את הבריות לומר טהור אני. אמנם לא הצליח השטן בקלקולו, ותיקן יצחק אבינו תפילת מנחה קטנה שזמנה אחר החטא, ובזה נתקן פגם אדם הראשון בזה.

תפילתו של יצחק נענתה מיד!

דברים נפלאים במעלת תפילת מנחה, כתב ה'**כלי יקר**' על הפסוק (בראשית כד סג) 'ויצא יצחק לשוח בשדה'. בניגוד למנהג הרווח לחפש זמן לתפילת מנחה כדי לצאת ידי חובתה, מראה הכלי יקר כי מעלת תפילת המנחה גדולה יותר מכל תפילות היום, ובה יוכל האדם לזכות לשפע רב ועצום. כראיה לזה מביא רבינו את דברי חז"ל שהובאו למעלה, שאליהו הנביא לא נענה אלא בתפילת המנחה, ומפרש כי אמנם תיקן אברהם תפילת שחרית ויעקב תיקן תפילת ערבית, אך בהם לא מצינו במפורש שנתקבלה תפילתם מיד ונענו במה שביקשו.

אמנם יצחק אבינו יש להוכיח שנענה תיכף לתפילתו, שהרי על הפסוק (תהלים לב ו) 'עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חָסִיד אֵלֶיךָ לְעֵת מְצֹא' אמרו חז"ל (ברכות ח.): "אמר רבי חנינא, 'לעת מצא' - זו אשה, שנאמר (משלי יח כב) 'מצא אשה מצא טוב'". אם כן מן הסתם גם יצחק אבינו שהגיע זמנו לישא אשה כיוון על כך בתפילתו. ובזה יש לבאר מה שיצא לשדה לשם כך, כדי להזכיר לפני ה' יתברך שבירך אותו בעסקי השדה, כמו שנאמר להלן (בראשית כו יב) 'וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים', אם כן קל וחומר שיתן לו ה' אשה הנקראת בלשון חז"ל (ראה סנהדרין עד:) "קרקע עולם".

והנה, אך נשא יצחק את עיניו בסיום תפילתו, ומיד ראה גמלים באים, ועליהם הובאה רבקה אשתו. הרי כאן ראיה נפלאה לכח קבלת התפילה בשעת מנחה.

בביאור עומק הדבר כתב הכלי יקר, כי מידת הדין מתוחה ביותר בלילה. ואם כן תפילת ערבית שזמנה בלילה, קשה להתקבל, וגם תפילת שחרית הבאה מיד אחר הלילה אינה מתקבלת בקלות. אולם תפילת המנחה הרחוקה מן הלילה יותר משתיהן - נוחה להתקבל יותר מכולן.

שמענו כאן הבנה אחרת לגמרי בכל ענינה של תפילת המנחה וכוחה הגדול.

תפילת מנחה אינה נצרכת להכנות רבות

ונראה להרחיב עוד בדרך זו כי הנה חלוקה תפילת מנחה משאר התפילות, בזה שכמעט אין שום הכנות לפניה. כי תפילת שחרית מקדימים לה פסוקי דזמרה, ולאחר מכן קריאת שמע וברכותיה, וזאת מלבד ברכות השחר וכל המסתעף מהן, וכן תפילת ערבית קודמת לה קריאת שמע של לילה עם הברכות. אולם לתפילת המנחה אין כמעט הקדמות, אלא רק מעט פסוקי קרבנות ו'אשרי', ומיד מתפללים 'שמונה עשרה'.

באופן שטחי יש מקום לראות ענין זה כקושי וחיסרון, עירוב של חול בקודש. אולם באמת ההיפך הוא הנכון. וכדברי **הרה"ק המגיד הגדול ממעזריטש זיע"א** (קדושת לוי פרשת חיי שרה ד"ה ומשם אדוני), שאמר כי אדם המשוחח עם בני אדם בעניני דעלמא ובתוך כדי כך חושב מחשבות של קדושה, זוכה בזה להעלות ניצוצות הקדושה - דברים גבוהים מאוד מאוד. ועל ידי זה שורה שמחה גדולה לפני ה' יתברך. ודבר זה נרמז כאן בפסוק, 'ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב', ויתפרש כך: 'ויצא יצחק' - שהוציא את השמחה אפילו בשעה שהלך 'לשוח בשדה' בדיבורי גשמיות, ועל ידי זה העלה ניצוצות ממקום שפל - 'לפנות ערב'.

עשבי השדה מצטרפים אל המתפללים שם

כיוצא בדבר כתב **הרה"ק רבי נחמן מברסלב זיע"א** (ליקוטי מוהר"ן תנינא סי' יא), כי בשעה שאדם מתפלל בשדה, כל עשבי השדה נותנים כוחם ומצרפים עצמם בתפילתו.

ובענין זה היה רבינו בבחינת 'הוא היה אומר', וכפי המובא ב**'שיחות הר"ן'** (אות קמד) כי בשעה שהיה יוצא לטייל חוץ לעיר לרפואתו, אמר דברים אלו, ואמר כי רואה הוא כיצד כל עשבי השדה שהיו שם משתוקקים לעלות יחד עם תפילת המנחה שעמדו להתפלל שם.

מכאן עולה, כי השדה אינו רק מקום של עזות וחוסר צניעות, אלא יש בו גם מעלות, ובו יוכל האדם למצוא סיוע לעבודתו בקודש.

וכפי שביאר על דרך זו **רבינו האור החיים הקדוש** את הפסוק (בראשית לב ד) 'וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום', כי נרמזו כאן כמה תקופות בחיי בני עשו, ושדה אדום הוא בימות המשיח, אז אדום שדה תחרש.

נמצא כי 'שדה' יש בו רמז לבנין בית המקדש במהרה בימינו.

תפילת יצחק על בניו לעתיד לבוא

ומכאן נוכל לבוא לנקודה עמוקה וחידוש נפלא המתבאר בדברי הגמרא במסכת שבת (פט:), **שם מתבאר כי הגאולה העתידה תבוא לישראל בזכות יצחק אבינו. כי לעתיד לבוא יאמר הקדוש ברוך הוא לאבות הקדושים כי בניהם חטאו, ואברהם ויעקב יאמרו כי אם כן ראויים הם להימחות על קדושת שמו יתברך, אולם יצחק אבינו יעמוד וילמד עליהם זכות, כי רוב שנות חייהם אינם חוטאים, והמעט שנותר, יטול חציו על עצמו, או אפילו את כולו, שכן מסר נפשו למען כבוד שמו יתברך. ועתיד הקדוש ברוך הוא לקבל את דבריו ולהציל את ישראל.**

צלותא דאברהם - על אחרים ולא על עצמו

על דברי הגמרא הללו נשתברו קולמוסים רבים, ופליאה גדולה היא כי דווקא יצחק אבינו הנאזר

בגבורה ומידתו מידת הדין - הוא העתיד להציל את ישראל מן הדין, ואילו אברהם אבינו שמידתו חסד, ויעקב אבינו שנצטער בגידול הבנים - לא חסו על ישראל ואמרו 'ימחו על קדושת שמך'.

אך נראה כי בדברים אלו מתפרש מהלך נפלא. כי הנה, אם נבוא להתבונן במהלך חייו של אברהם אבינו, ובתפילות שהתפלל לפני ה', נראה כי מעולם לא ביקש אברהם עבור עצמו, וכל מהותו היתה אך ורק בעבור אחרים. עמוד החסד - כפשוטו, כולו נתינה, ואין בו משל עצמו כלום.

נדמה בנפשנו כיצד היו נראים חייו של אברהם עד שזכה לבן. מאה שנים שבהן עברו עליו נסיונות גדולים ועצומים; ואף לאחר שזכה ללידת יצחק, הנה קם עליו הנסיון האחרון והקשה מכולם - הציווי על עקידת יצחק, בנו יחידו אשר אהב, אחר שנאמר לו בנבואה כי ביצחק יקרא לו זרע. וגם אחר שעבר את הנסיון בהצלחה, אין די בכך, אלא בסמוך לעקידה שמעה שרה אימנו על שבנה כמעט נשחט לקרבן, ונשמתה פרחה (ראה רש"י בראשית כג ב), ואברהם זקן בא בימים ונשאר לבדו.

ועם כל זה החזיק אברהם באהבת ה' יתברך ולא הרהר אחר מידותיו יתברך.

ואם נבקש אחר כל זאת, הלא אברהם תיקן תפילת שחרית, והיכן תיקן תפילתו? הלא בתפילתו על סדום נמצאנה! וכדברי הגמרא האמורים (ברכות כו:), "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם', ואין עמידה אלא תפלה", היא התפילה שהתפלל אתמול על הצלת אנשי סדום! ואכן, על תפילה זו כתב **הרד"ק** שם (בראשית יט כז), כי "לימד לבני אדם שראוי לאדם להתפלל בשחרית ולהודות לא-ל על האור ולהתפלל קודם שיצא לעסקיו". על מה באה תפילת אברהם אבינו? הודאה על האור המאיר בשחר, על עצם החיים, והקדמת הודאה על היכולת לצאת ולהרוויח את מזון היום. הנה כאן אברהם אבינו עומד כסמל להודאה גמורה ומוחלטת בלי שום בקשה על עצמו, וגם כאשר עומד הוא ומתקן תפילה, הרי על אנשי סדום בקשתו, אותם אלו הרחוקים מדעותיו והנהגותיו יותר מרחוק מזרח ממערב, ואילו על בנו יחידו לא התפלל להצילו.

גם אחר שנפטרה שרה והוצרך לדאוג על מקום קבורתה, וכבר הובטחה לו הארץ במתנה, נדרש לשלם ארבע מאות שקל כסף בעבור חלקת קבר, וכן לחפש אשה עבור בנו יצחק, וגם עתה לא מצאנוהו עומד בתפילה, אלא תיקן תפילת שחרית על בריאת האור.

הנה כי כן, כל חיי אברהם אבינו ע"ה היו בבחינת 'אור'. נסיונות קשים ועצומים, אך הוא אינו רואה כאן חושך כלל, רק את אור ה' המאיר עליו בהשגחתו, ועל כן לא מצא מה יבקש עבור עצמו, כי הכל שווה לטובה בעיניו.

כיוצא בדבר כתב **רבינו צדוק הכהן מלובלין זיע"א** (**פרי צדיק** פרשת וירא אות ה): "ואף שאברהם אבינו ע"ה התפלל על סדום, היה בשביל אחרים, אבל להתפלל על עצמו לא עלה על דעתו".

יצחק אבינו חידש את תפילת האדם על עצמו

אולם יצחק אבינו מידה אחרת היתה לו. כאשר יצא לשוח בשדה ולתקן תפילה, קם וחידש מהלך חדש שלא נודע עד עתה - תפילה על צרכי עצמו. כי אחר שהקריב יצחק עצמו לקרבן לפני ה', וביטל עצמיותו לגמרי, שוב יש בכוחו לבוא ולבקש על עצמו, ואין בזה סתירה לעבודת ה'. וכפי שהבאנו מן הכלי יקר, שביקש יצחק בתפילה זו על זיווגו. וכן לאחר מכן כאשר היתה רבקה עקרה עמד והתפלל על בנים. וזהו חידושו המיוחד של יצחק אבינו בתפילת המנחה, ואותו יצחק אבינו הנאחז במידת הדין, הוא שיוצא אל השדה להתפלל על צרכיו.

שיחת העבדים ותורת הבנים

בענין זה נמצא מאמר עמוק מ**רבינו ה'שפת אמת' זיע"א**, אשר הרבה יש להאריך ולהעמיק בו, אמנם נוכל ללמוד ממנו ארחות חיים גם לאנשים כערכנו.

תמצית דברי קדשו היא, כי יצחק אבינו ידע להשתמש בכל כלי הקודש לעלות במעלות העבודה, הן במעלת הבן והן במעלת העבד. מחד גיסא היה עולה תמימה, וביטל עצמו ביטול גמור לפני ה' יתברך כעבד, ומאידך היה זה שחידש את ענין התפילה על צרכי עצמו כבן המתחטא לפני אביו. וזו היא מעלה מיוחדת הקיימת כאשר יוצאים לשוח בשדה. וכפי שאמר **הרבי הרה"ק רבי בונים מפשיסחא זיע"א** (ראה קול מבשר ח"א פרשת חיי שרה אות ה-ו), לבאר מאמר חז"ל הנודע (בראשית רבה ס ח): "אמר רבי אחא, יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים, פרשתו של אליעזר שנים ושלושה דפים הוא אומרה ושונה, ושרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא". ופירש, כי משיחתן של עבדי אבות נעשתה תורה שלימה. ואם כן על אחת כמה וכמה נכון הדבר בשיחתן של האבות עצמם, וכל 'שיחה' ו'שיחה' שלהם תורה שלימה היתה. כי מיציאתו של יצחק לשוח בשדה נעשתה 'שיחה', שהיא אחת מלשונות התפילה, ומזה נתקנה לנו תפילת המנחה.

עבד בתפילה וכן בתורה

ועתה נבוא לדברי ה'**שפת אמת**' (פרשת חיי שרה תרמ"ה ד"ה במדרש יפה). תוכן דבריו, כי שתי בחינות יש בדרך העלייה, עבד ובן. עבד - עבודה כשמו, בדרך עבודת התפילה, וגדול ממנו ה'בן', לשון 'בנין', שקשור לאביו בקשר דם. ואלו הם עוסקי התורה הקדושה, הנכנסים לגנזי המלך לגלות סודותיה.

ואם בכל זאת נצרך יצחק לילך ולשוח בשדה ולתקן תפילת מנחה שם, אין זה אלא כי דזוקא בשדה יכל לבוא לתכלית התיקון הנרצה בתפילה זו

הן אמנם, ודאי מעלת הבן גדולה ממעלת העבד, ועל המאריכים בתפילה על חשבון הלימוד, אמרו חז"ל (שבת י.) "מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה". ומצינו גם (שם יא.) כי רבי שמעון בר יוחאי אכן לא היה מפסיק מתלמודו לתפילה, כי היתה תורתו אומנותו, והיה דבוק בחי העולמים בדרך התורה.

אמנם כותב רבינו, כי על אף שמעלת הבן גדולה ממעלת העבד, מכל מקום בחינות ומדרגות רבות יש בזה עד אין סוף, ולאחר שבא אדם למדרגת בן, אזי עולה הוא למדרגה אחרת שבה נעשה שוב בבחינת עבד, וכן הלאה עד אין סוף. וממילא, מה ש'יפה שיחתן של עבדי אבות', אין זה רק כפשוטו, ששיחתו של אליעזר עבד אברהם עדיפה מתורת בני ישראל, אלא ששיחת האבות בהיותם בבחינת 'עבדים' כשעסקו בעבודת התפילה, גדולה היא מבחינת 'תורה' של הבנים, שהרי מתפילת האבות נעשתה תורה לבנים, ובתורה כתוב 'ויצא יצחק לשוח בשדה'.

יצחק שהיה קרבן - חידש תפילה במקום קרבן

ונראה להוסיף בזה עוד, לפי האמור שהיה יצחק עמוד העבודה בעולם, וחידש את ענין התפילה במקום עבודה, כי הוא שהיה קרבן לה' יכל לחדש כי ניתן לקיים את עבודת הקרבנות גם על ידי התפילה. ומשום כך יצא לשוח בשדה, בהר המוריה מקום העקידה, וכן 'שדה' כפשוטו, מקום גידול הצמחים אשר מהם לוקחים ומעלים על גבי המזבח ונסכים, כי עם קרבן עולה מן הבהמה באה מנחה. ודווקא בקרבן המנחה נאמר (ויקרא ב א) 'וְנֶפֶשׁ כִּי תַקְרִיב קָרְבַּן מִנְחָה לַה", כי המביא מנחה - את נפשו הוא מקריב עימה (ראה **מדרש תנחומא** ויקרא ה). ועל כן דווקא מנחה מקומה בשדה, ואינה דומה לתפילות שחרית וערבית.

ומעתה, אף אם נפרש כדברי **הזוהר הקדוש** כי מקום התפילה בפועל היה בשדה מערת המכפלה, אין בזה סתירה למה שכתבו ה**תוספות** כי היה זה בהר המוריה, כיון שכל בחינת תקנת תפילה זו היתה השלמה לעקידת יצחק בהר המוריה, כי שם נעשה קרבן, ועל ידי זה יכל לתקן שהתפילה במקום קרבן.

מדוע לא נסמכה קריאת שמע לתפילת מנחה?

לפי זה נוכל להבין ענין מופלא. הנה בתורה הקדושה נצטוינו לקרוא קריאת שמע (דברים ו ז) 'בשכבך ובקומך' - בבוקר ובערב. ואכן סומכים אנו את קריאת שמע של בוקר לתפילת שחרית, וקריאת שמע של לילה לתפילת ערבית. ויש להבין, מפני מה לא נתקנה קריאת שמע גם יחד עם תפילת המנחה?

אלא, הרי כל ענין מצות קריאת שמע הוא קבלת עול מלכות שמים במסירות נפש, המוטל על האדם בשעה שניעור משנתו וקודם ששוכב על משכבו. אולם תפילת מנחה, הן כל מהותה מסירות נפש, ותיקנה יצחק אבינו אשר אפרו צבור ועומד על גבי המזבח (ראה רש"י בראשית כב יד, ממדרש אגדה שם), 'ונפש כי תקריב קרבן מנחה', והאדם עצמו הוא המקריב עצמו בתפילה זו, ושוב אין צורך להוסיף בה קריאת שמע.

ומעתה יובן, כי כאשר בא הקדוש ברוך הוא אל יצחק אבינו ואמר לו 'בניך חטאו', לא השיב 'ימחו על קדושת שמך' כאברהם ויעקב, כיון שבעבודתו נתחדש שמסירות נפש אינה רק בעצם הריגת האדם על קידוש השם, אלא גם בחיים על קידוש השם. ובאמת, מהו 'ימחו על קדושת שמך'? מחיית הרע ונקיונו על ידי מסירות נפש, וכמו שאמר משה רבינו ע"ה (שמות לב לב) 'מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ'. ובזה אמר יצחק כי כבר מסר נפשו במעמד העקידה, ומעתה כל העבודה המוטלת על בניו היא עבודת הלב בתפילה, ובזה מקיימים מסירות נפשם לשמים.

רחמים בדין בזכות השכינה הקדושה

נסיים דברינו בהאי ענינא בפירושו של **הרה"ק רבי מנדל'י מרימנוב זיע"א**, שפירש כך את הפסוקים (בראשית כד סג-סה): 'וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים בָּאִים: וַתִּשָּׂא רִבְקָה אֶת עֵינֶיהָ וַתֵּרְא אֶת יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמָל: וַתֹּאמֶר אֶל הָעֶבֶד מִי הָאִישׁ הַלָּזֶה הַהֹלֵךְ בַּשָּׂדֶה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנִי וַתִּקַּח הַצָּעִיף וַתִּתְכָּס'. ראה יצחק אבינו בעיניו הצופיות כי עתיד בית המקדש להיחרב ובני ישראל יוצאים בגלות, וביקש להתפלל ולסלק מעליהם את תוקף הדינים העומדים עליהם 'לפנות ערב' - היא הגלות הנקראת ערב. ובכדי לעשות כן, 'והנה גמלים באים' - מוטל על בני ישראל לשלם כגמול מעשה ידיהם, כדי שעל ידי זה יסורו הדינים מעליהם. אך מיד, 'ותשא רבקה את עיניה' - היא שכינת עוזנו, כי דרך האם לרחם על בניה, ומיאנה בכך שיאלצו לשלם על כל עוונותיהם, 'ותאמר מי האיש הלזה ההולך בשדה לקראתנו' - שהולך בדרכי הדין והמשפט. 'ויאמר העבד הוא אדוני' - לשון 'דין'. מיד 'ותיקח הצעיף ותתכס' - לקחה השכינה הקדושה את לבושי הגלות והתעטפה בהם יחד עם עמה בית ישראל, ובכח זה מתעוררים רחמים עצומים לפני ה' יתברך על גלות השכינה ובניה, וכאשר יגאלנה יגאל גם בניה עימה במהרה בימינו בקרוב.

יזכנו ה' יתברך שנזכה לעת ערב בעלות המנחה לראות בצאת הכוכבים, ויתקיים בנו מקרא שכתוב (במדבר כד יז) 'דרך כוכב מיעקב' בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.